

V. ДО ДЖЕРЕЛ

УДК (477)«Ф.Пронський»

Дмитро Ващук*

КИЇВСЬКИЙ ВОЄВОДА ФРИДРИХ ПРОНСЬКИЙ (за матеріалами 235-ї Книги судових справ)

З останньої третини XV ст., після смерті у 1471 р. київського князя Семена Олельковича, вищим урядовцем Київської землі став воєвода. Будучи намісником великого князя литовського в регіоні, у його руках сконцентрувалась вся повнота влади. До часткового висвітлення діяльності воєводи звертались М.Любавський¹, П.Клепатський², О.Русина³, Н.Білоус⁴ та ін. дослідники. Проте спеціальні праці, присвячені виключно уряду «київського воєводи» історіографії відсутні. У цьому контексті, на наш погляд, важливим є звернення безпосередньо до джерел, а саме архіву канцелярії Великого князівства Литовського – Литовської Метрики, у якому зосереджена чи не найбільша кількість документів з історії України XV – першої половини XVI ст. У цій публікації будуть представлені три документи із 235-ї Книги судових справ⁵, які стосуються київського воєводи, князя Фридриха Глібовича Пронського, котрий перебував на цій посаді з 1544 по 1555 рр.⁶

Перший документ (25 жовтня 1547 р.) – це вирок великого князя литовського Сигізмунда II Августа та Панів-Ради у справі Ф.Пронського з господдарським дяком Левом Патієвичем Тишковичем стосовно палацу на Чорній, людей, земель, бидла та інших речей. Під час судового засідання дяк перед господарем та Панами-Радою розповів про те, що домовився з воєводою про купівлю його палацу на Чорній, заплатив більшу частину грошей, а залишок заставив, однак той «водле обетъницы и змовы, и запису своего ко

* *Ващук Дмитро* – к. і. н., старший науковий співробітник відділу історії України середніх віків і раннього нового часу Інституту історії України НАН України.

¹ Любавский М. Областное деление и местное управление Литовско-русского государства ко времени издания Первого Литовского Статута. – М., 1892. – 884 с.

² Клепатский П. Очерки по истории Киевской земли. – Т. I: Литовский период. – Одесса, 1912. – 599 с.

³ Русина О. Україна під татарами і Литвою. – К., 1998. – 320 с.; Її ж. Студії з історії Києва та Київської землі. – К., 2005. – 347 с.

⁴ Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування. – К., 2008. – 306 с.

⁵ Російський державний архів давніх актів. – Ф. 389. – Оп. 1. – Од. зб. 235.

⁶ Urzędnicy województw Kijowskiego i Czernihowskiego XV–XVII wieku. Spisy. / Opracowali E. Janas i W. Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 66–67.

мене ся не заховал». Крім цього, згідно домовленостей, воєвода мав віддати маєток з усіма речами. Водночас його урядник Шимочко, який перебував під час укладання угоди, всі статки з палацу вивіз і «тоть дворець сказиль и спустошилъ». Тому Л.Тишкович просив повернути всі забрані з маєтку речі. У відповідь воєвода повідомив, що не розуміє сутності скарги, оскільки вже давно віддав йому маєток.

Відстоюючи свою правоту позивач конкретизував: 1) мова йде про три служби людей з трьома сохами та силачами, яких наразі немає жодної, про бидло та інші речі; 2) також воєвода «листов тежь на тотъ дворец прислухающих мене непоотдавалъ». Ф.Пронський заперечив: «Я, дей, тотъ дворець водъле запису моего и з людьми ему поступиль, нижли того неведемъ где бы се тые люди мели подети... и листы есми ему твердости, которые на тотъ дворець служат, отдавалъ и теперь ихъ передъ Вашою м(и)л(о)стю г(о)с(по)д(а)ремъ готовъ есми отдати и отъдаю».

Господар і Пани Рада, вислухавши обидві сторони, зобов'язали князя Ф.Пронського повністю вчинити відповідно до зазначеної угоди з дяком Л.Тишковичем. На виконання вироку відводився термін: «волторокъ прийдучий м(е)с(я)ца ноябра первого дня, то есть на день всех св(я)тыхъ прийдучого свята». Крім цього, був призначений судовий виконавець – виж, державця стоклишський, пан Яцько, за присутності якого воєвода мав діяти згідно вироку. В разі невиконання вироку князем, король дав особисті гарантії дяку.

Другий документ (5 листопада 1547 р.) стосується судової справи між Ф.Пронським та плебаном мідницьким, князем Мартином. Останній повідомляв, що викликав до суду «на рок земский» воєводу щодо вирішення суперечки про перевіз на р. Вел'ї, землі, сіножаті, ліси, бори та людей маєтку його костельного Мідницького. Свого часу ці території приєднав до своїх володінь (Михалишський маєток) небіжчик пан віленський, пан Юрій Миколайович Радзивіл, а тепер все це належить князю Ф.Пронському. Тому плебан «водлъле обычаю права ... , комисарей яко на речъ земленую тамъ выводитъ». У визначений термін воєвода із своїми суддями з'явився на суд. Під час вирішення справи судді з обох сторін вислухали 18 свідків винесли вирок: «тоть перевозъ плебану и зъ землею, и зъ лесомъ, и с тыми людьми его, што было за держанья пана виленского от костела Медницкого отнято, плебану медницкому къ костелу Медницкому присудили и оный весь кгрунтъ присужоный ему ограничили».

Третій документ (19 березня 1548 р.) є виписом з господарських книг стосовно вищерозглянутої справи.

За основу публікації документів взято науково-критичний метод стосовно писемних пам'яток XIV–XVIII ст., розроблений В.Німчуком⁷. Вертикальною рисою | позначається кінець стрічки, а кінець аркуша двома – ||. Позначення паєрика уніфіковане через літеру й. Заголовки до документів

⁷ Німчук В. Правила видання пам'яток писаних українською мовою та церковно-слов'янською української редакції. – К., 1995. – С. 23–24 (проект).

передаються українською мовою. Легенда надає інформацію про місце розташування оригіналу та наявність мікрофільмованої копії.

ПУБЛІКАЦІЯ ДОКУМЕНТІВ

№ 1. 1547, жовтня 25. [Вільно?]. Вирок Сигізмунда II Августа і Панів Ради у справі київського воєводи, князя Фридриха Глібовича Пронського з господарським дяком Левом Патієвичем Тишковичем щодо палацу на Чорній, людей, земель, бидла та інших речей.

[21 зв.] Справа дяку г(о)с(по)д(а)рському Лву Патею Тишкевичу | з воеводою киевскимъ, кн(я)земъ Фредрихом Глебовичом Пронским о том, иж он вчинивъши з ним змову дворец свой | на Чорной ему продал, а потом ему людей и земель незавел, | и речи, такъ же было з дворца над запись свой | выпровадит велель. |

Лет(а) Бож(ьего) нарож(енья) 1547, м(е)с(я)ца окт(ября) 25 день, инъдиктъ 6. |

Г(о)с(по)д(а)рь король его милость казал записати.

Што жаловаль | его милости г(о)с(по)д(а)рю дякъ его милости Левъ Патеѣ Тишкевича водле позвовъ своихъ и преложенья року и выписов | с книгъ г(о)с(по)д(а)рскихъ на воеводу киевского, князя Фредрриха | Глебовича Пронского о томъ, што жъ, дей, онъ вчинилъ з оною | змову о дворець свой на Чорной, который онъ мель от теши | свое, пани Богушовое. На которую, дей, змову его я, верачи | ему, обещаь немалую суму пенязей, какъ жо, дей, есми | большую часть тыхъ пенезей ему далъ, а в остатку | заставу в него положилъ, нижли, дей, онъ водле обетъницы | и змовы, и запису своего ко мне ся не заховал.

На первой | в томъ, ижъ, дей, онъ многие статьи домовые в томъ || [22] дворцы меноваль быти и ничего з него невывозити, и зуполне | все в целости мне отдати. Ино, дей, надъ тую вмову и запись его | з розказанья его врадникъ его, который при той змове при нем былъ | на ймя Шимочко, вси статьи домовые з оного дворца вывозилъ | и тотъ дворець сказилъ и спустошилъ. И к тому, дей, описалъ се | онъ мне люди и вси земли, и сеножати, гаи казати завести | и листы-данину, и потверъжение нашо г(о)с(по)д(а)рское и инъшыя | вси листы на тотъ дворець прислухаючи вернути. И того, | дей, всего ему незъдержалъ недъбаючи ничего о тые заруки | в томъ листе его описанные.

Якожь ширей того жалоба его | на позве г(о)с(по)д(а)рскомъ стоить описана, нижли воевода киевский будучи самъ и с кнегинею своею от него позванъ, не хотел | на тотъ часъ кнегини свое поставити, а Патеѣ тежъ без | жоны его, яко безъ отчички, въ право о томъ вступовати | не хотель, а потомъ

князь воевода заступуючи въ томъ | жону свою обезаль се за нее *отказывати*, беручи тую *страму* | оного права на свое властное именье, естли бы жона его | на томъ перестати не хотела. И Патеѣ просил короля его м(и)л(о)сти, | абы тое обезанье его было в книги записано. Его м(и)л(о)ст | король казал то записати и князю воеводе велель на тую жа|лобу его *отказывати*.

И онъ хотечи и видети и слышети, || [22 зв.] запись свой допираль се, абы его Патеѣ положил. И кгда | Левъ Патеѣ оный запись его положилъ и вычтенъ бы, княз || воевода к тому запису своему призналъ се и хотечи при нем | стояти и во въсемъ его полъи ити, нижли мовил: «Я, дей, о том | не могу ведати, чого бых ему водле того запису своего непо|полнил, бо, дей, есми ему того дворца со въсимъ давно поступил». | Левъ Патеѣ поведиль, ижъ которые три службы людей | с трема сохами и силачами онъ на записе меновал, тых, дей, | трохъ служобъ ни одное тамъ нетъ, бо, дей, и онъ два паробки | свои с комай приведши в тотъ дворець въпустил и тых | паробъковъ службами описаль, которие, дей, ни воловъ, | ани клячъ, ани земли немают. А которую тежъ третью службу зъ жоною и с троима детьми, з волы, | и с клячюю *отчичомъ* того дворца меновал, *тот*, дей, *небу|дучи отчичомъ* и немаючи тежъ ничего пошоль прочъ. | И ещо, дей онъ быдло все великое и малое казал до | себе на ваку выгнати и статки домовые побрати, | чого се в записе своемъ описаль ничего нерушати. И листов | тежъ на тотъ дворець прислухающих мне непоотдавалъ | и того дворца, и земель, и лесовъ, и гаевъ, и сеножатеѣ, | яко се тежъ на записе обезаль и на *рейстре даст*, не казал || [23] завести, в чомъ, дей, я немало *от* него шкодную и застава моя: лань|цухъ и сребро теперь в него гинет.

Князь воевода противъ того | *отпор* чиниль. Што се, дей, дотычетъ тых трехъ служобъ людей: | «Я, дей, тотъ дворець водъле запису моего и з людьми ему по|ступиль, нижли того нечемъ где бы се тые люди мели по|дети, и земли, и лесы, и гаи, и сеножати ему завести казал | былъ, и листы есми ему твердости, которые на *тот* | дворець служат, отдавалъ и теперь ихъ перед Вашою м(и)л(о)стью, | г(о)с(по)д(а)ремъ, готовъ есми *отдати* и *отъдаю*, нижли о выгнане | быдла и вывоженъе владника моего онъ мне о томъ не | жаловаль. Я, дей, вывозити того ему не казалъ».

И ко|роль его м(и)л(о)ст тыхъ речей ихъ выслухавъши и с Паны Ра|дами ихъ м(и)л(о)стю объмовивъшы рачиль на томъ тую речъ зо|ставити. Кгдажъ воевода киевський к тому запису | своему ничего немовиль и добровольне к нему се знал, рачиль | его милость з выроку своего ему розказати: абы князь, | воевода киевський, водъле обезанья своего и подлугъ *листу* | записного досыть тому вчиниль, а тамъ до того дворца | ехаль и оного владника своего поставиль и тые тры | службы людей наполънилъ; и вси земли, лесы, гаи и сено|жати оказалъ и по межамъ завель, и в моць Льву Патею || [23 зв.] подаль; и быдло оное побранное, и статки домовые, | черезъ того владника его вывезенные, казал поотдавати | и то ему нагородити так, яко ся на записе своемъ о|писаль и самъ тежъ перед г(о)с(по)д(а)ремъ его м(и)л(о)стью

обезаль. Ко|торому жь досыть вчиненю князя воеводы киевского | рокь его милость рачиль зложити волторокь прийдучий м(е)с(я)ца но|ябра первого дня, то есть на день всех св(я)тых прийдучого | свята. На што жь и вижа своего рачил казати Патею | придати, пана Яцка, деръжавцу стоклишьского, | передь которимь маеть князь воевода киевский | тому всему, яко вышей меновано, досыть вчинити. А е|сли бы князь воевода подьлугъ запису и обезанья | своего досыть вчиненья тому вделати не хотел, | его милость король маеть Лва Потя подьлугъ | запису князя воеводина в томъ заховати. |

Оригінал: РДАДА. – Ф. 389 (Литовська Метрика). – Оп. 1. – Од. зб. 235 – Арк. 21 зв. – 23 зв.

Мікрофільм: РДАДА. – Ф. 389 (Литовська Метрика). – Оп. 1. – Од. зб. 235. – Частина 1. – Арк. 21 зв. – 23 зв.

№ 2. 1547, листопада 5. [Вільно?]. Розповідь та пильність у справі між мідницьким плебаном, князем Мартином та київським воєводою, князем Фрідріхом Глібовичем Пронським про перевіз на р. Вел'ї, землі, сіножати, ліси, бори та людей костельного маєтку Мідницького, які були забрані до маєтку Михалишського небіжчиком, паном віленським, паном Юрієм Миколайовичем Радзівілом.

[44] Оповедане и пилност на року за позвол плебана | медницкого, кн(я)зя Мартина в справе з воеводою | киевским, кн(я)земь Фридрихом, о перевоз на | на реце Вели и о многие земли и сеножати, леси, бори, | и люди имени костельно[го] Медницкого, забранные | ку имени Михалишському. |

Лет(а) Бож(ьего) нарож(енья) 1547, м(е)с(я)ца ноябр(я) 5 ден, индикт 6. |

Оповедалъ се королю его милости плебанъ медницкий, | князь Мартинъ о томъ, ижъ онъ позывал перед ко|роля его милости листы его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рскими по|зовъними воеводу киевского, кн(я)зя Фредриха Глебо|вича Пронского о перевозъ на реце Вельи и о многие | земли, сеножати, леси, бори, и о люди имения его | костельного Медницкого, што небощыкъ панъ виленский, | панъ Юрей Миколаевичъ Радивиль к имению Миха || [44 зв.] лишскому, которое онъ тепер деръжит, былъ | забрал и о осаженье людей на властномъ кгрунте | его костельномъ и о иньшыя речи на рокъ земский, | водльле обычаю права, о што жь онъ и первой сего | кн(я)зя воеводу передь короля его м(и)л(о)ст(и) позываль, и з о|чевистого мовенья на рокъ от его королевской милости | зложоный, комисарей яко на речъ земленую тамъ вы|водил, а князь воевода тежъ зъ судьями своими тамъ выеждчалъ.

Кгды плебанъ медницкий | за слушными знаки граничными от комисарей своих | ку доводу былъ припушонъ, онъ с тое копы зъ судьями

своими зъехалъ. А судьи плебанъские, выслухавъши листовъ и присеги плебанское и | осмнадцати светковъ его, тотъ перевозъ плебану и зъ землю, и зъ лесомъ, и с тыми людьми | его, што было за держанья пана виленского от | костела Медницкого отнято, плебану медницкому | къ костелу Медницкому присудили и оный весь | кгрунтъ присужоный ему ограничили. А князь во|евода черезъ оный судъ пред се в то вступуетъ, яко то | позовъ его ширей в себе объмовяетъ, который || [45] рокъ, яко сего дня ноябра пятого дня тому позваню | его припал на который жо онъ перед королемъ его м(и)л(о)стью се | становил и пильность чинил, будучи готовъ водле поз|ванья своего росправу з нимъ приняти.

А такъ король | его милость станье и пильност его казал записати. |

Оригінал: РДАДА. – Ф. 389 (Литовська Метрика). – Оп. 1. – Од. зб. 235 – Арк. 44 – 45.

Мікрофільм: РДАДА. – Ф. 389 (Литовська Метрика). – Оп. 1. – Од. зб. 235. – Частина 2. – Арк. 44 – 45.

№ 3. 1548, березня 19. Випис мідницькому плебану, князю Мартину у справі з київським воєводою, князем Фрідріхом Глібовичем Пронським стосовно перевозу на р. Вел'ї та земель маєтку костельного Мідницького.

[65 зв.] Плебану медницкому з воєводою киевским | кн(я)зем Фредрихом Пронскимъ о перевоз на реце | Вельи и о кгрунты имени костельного Медницкого. |

Лет(а) Бож(ьего) нарож(енья) 1548, м(е)с(я)ца март(а) 19 ден, индикт б. | Г(о)с(по)д(а)рь король его милость казалъ записати.

Што позваль перед | его королевскую м(и)л(о)сть плебанъ медницкий, кн(я)зь Мартинъ | воєводу киевского, кн(я)зя Фредриха Глебовича Пронского || [66] о перевозъ на реце Вельи и о многие земли, сеножати, леса, боры | и о люди именья его костельного Медницкого, и о иньшыя речы, | яко ширей на позвехъ его и на выписе с книгъ его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьских | есть описано. |

Оригінал: РДАДА. – Ф. 389 (Литовська Метрика). – Оп. 1. – Од. зб. 235 – Арк. 65 зв. – 66.

Мікрофільм: РДАДА. – Ф. 389 (Литовська Метрика). – Оп. 1. – Од. зб. 235. – Частина 2. – Арк. 65 зв. – 66.